

כיתה
ט

מבחן בעברית

חוברת טקסטים

"מאז ילדותי הקדשתי את עצמי לחלום נשגב אחד – חלום האחדות בין בני האדם". כך אמר דוקטור אליעזר לודוויג זמנהוף, שהמציא את שפת האֶסְפֶּרְנְטוּ.

מהי שפת האספרנטו ומה מיוחד בה? על כך תקראו בטקסט שלפניכם.

אֶסְפֶּרְנְטוּ: שפת השלום וחיזוק התקשורת בין עמי העולם

מעובד על-פי מאמר מאת טארק אל-שאמי ומאמר מאת איתי נבו, וכן על-פי הכתוב באתר הרשמי של האגודה הבין-לאומית לאספרנטו*

תמונה 1: אליעזר לודוויג זמנהוף

בשנת 1887 פרסם ד"ר אליעזר לודוויג זמנהוף את ספרו "שפה בין-לאומית" (המוכר בשם "הספר הראשון"), ובו תיאר שפה חדשה. זו לא הייתה שפה רגילה, שהתפתחה באופן טבעי במשך אלפי שנים, אלא שפה שאותה המציא זמנהוף במטרה שתהיה שפה בין-לאומית ותחזק את השלום בין עמי העולם. על הספר הוא חתם בשם "דוקטורו אֶסְפֶּרְנְטוּ", שכירושו בשפה שהמציא "הרופא בעל התקווה"; לכן כונתה השפה "אֶסְפֶּרְנְטוּ", כלומר: שפת התקווה.

ראשיתה של שפת האספרנטו

זמנהוף (1859–1917) נולד בעיר בֵּיֶאֱלִיסְטוֹק (כיום בפולין). בתקופה זו הייתה העיר מרכז של תרבויות ולשונות מגוונות, התגוררו בה קבוצות אֶתְנִיּוֹת¹ שונות, וכל קבוצה דיברה בשפה אחרת. הדבר יצר קושי בתקשורת בין הקבוצות והוביל למתיחות ולסכסוכים רבים ביניהן. נסיבות אלה דחפו את זמנהוף לחפש דרך שתאפשר לקבוצות מגוונות של בני אדם בעולם לתקשר ביניהן בקלות.

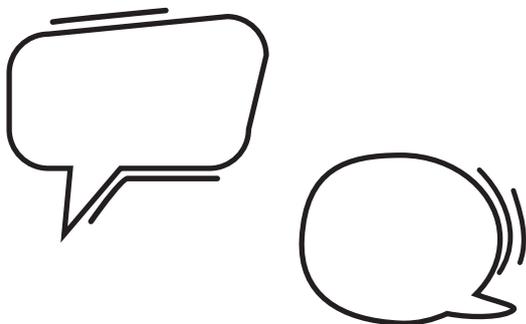
* אל-שאמי, ט' (2022). "אספרנטו"... שפת שלום בין-לאומית מאחדת או שפה שמטרתה לשלוט? אינדיפנדנט ערביה. (המאמר בערבית) נבו, א' (2017). הרופא שניסה לאחד את העולם. מכון דוידסון: הזרוע החינוכית של מכון ויצמן למדע. אספרנטו: השפה הבין-לאומית, אתר האגודה הבין-לאומית לאספרנטו.

¹ **קבוצה אֶתְנִיּוֹת** – קבוצת אנשים שיש ביניהם קשר היסטורי, וכתוצאה מכך הם חולקים מאפיינים משותפים כמו תרבות, מנהגים, שפה ודת.

למרות הירידה במעמדה של האספרנטו פרסם ארגון "אונסק"ו² בשנת 1954 החלטה להכיר באגודת האספרנטו העולמית כארגון בין-לאומי הרשאי להשתתף בחלק מהשיבות ומהכנסים של האו"ם. 50 בשנת 1985 פרסם ארגון אונסק"ו החלטה נוספת המעודדת את המדינות להוסיף את האספרנטו לתוכניות הלימודים שלהן. בשנת 2017, במלאת מאה שנה לפטירתו של דוקטור זמנהוף, הכריז ארגון אונסק"ו על השנה כ"שנת זמנהוף".

שפת האספרנטו היום

במאה ה-21 חלה עלייה בתפוצת האספרנטו בזכות רשת האינטרנט. באתרים שונים ברשת אפשר למצוא היום חומרי לימוד חינוכיים רבים ללימוד השפה, 60 וכן מילון ומדריך שלם לכללים שלה. כמו כן אפשר לתרגם ממנה ואליה באמצעות אתר "גוגל". למרות כל זאת, רק כשני מיליון בני אדם מדברים כיום בשפת האספרנטו, 65 מתוך כ-8 מיליארד בני אדם ברחבי העולם. סיפורה של שפת האספרנטו מלמד על המאמץ לחפש דרכים לגשר על ההבדלים בין בני אדם מתרבויות שונות כדי שיוכלו לתקשר זה עם זה בקלות, ביעילות, 70 באחוזה ובכבוד.

עוד מילדותו גילה זמנהוף אהבה רבה לשפות ודיבר כמה שפות, שאת חלקן 15 דיברו בביתו: רוסית, יידיש ופולנית. כמו כן למד גרמנית, צרפתית ועברית וגם כמה שפות קלאסיות ושפות עתיקות, כמו לטינית, יוונית וארמית. על בסיס הידע שלו בשפות רבות המציא זמנהוף בשנת 1878, 20 כשהוא רק בן תשע עשרה, דגם ראשוני של שפת האספרנטו. לאחר מכן, במהלך לימודי הרפואה שלו באוניברסיטה, הוא המשיך במאמציו לפתח את השפה הזו, עד שהגיע לגרסתה הסופית בשנת 1887. 25 את הגרסה הזו פרסם בספרו "שפה בין-לאומית", שנכתב בשפה הרוסית ותורגם לאחר מכן לשפות נוספות.

תפוצתה של שפת האספרנטו בעולם

זמן קצר לאחר שתורגם הספר "שפה בין-לאומית" לכמה שפות, התפשטה שפת האספרנטו במקומות שונים בעולם – 30 נוצרו קבוצות שהחלו להשתמש בשפה, וכן פורסמו ספרים על אודותיה. משנת 1905 החלו דוברי אספרנטו מכל רחבי העולם להתכנס פעם בשנה כדי להשתתף בוועידת האספרנטו העולמית, ונראה היה שחלומו של זמנהוף עומד להתגשם. 35 בעקבות מלחמות העולם הראשונה (1914–1918) והשנייה (1939–1945) חלה ירידה במעמדה של האספרנטו, בייחוד 40 בקרב מדינות באירופה, כמו גרמניה, ספרד וברית המועצות. הסיבות לכך היו בעיקר סיבות לאומיות: חשש מירידת קרנה של השפה הרשמית של המדינה לצד רצון לטפח את תחושת השייכות של התושבים למדינתם, לתרבותם ולשפתם. 45

² אונסק"ו הוא ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם.

תלמידים שקראו את טקסט 1 התעניינו בשפת האספרנטו ורצו לקרוא עליה עוד. הם מצאו טקסט קצר המציג את מאפייני השפה.
קראו את הטקסט.

המאפיינים של שפת האספרנטו

מעובד על־פי מאמר מאת טארק אל־שאמי ועל־פי הכתוב באתר הרשמי של האגודה הבין־לאומית לאספרנטו*

שפת האספרנטו אינה באה להחליף את שפת האם של אדם כלשהו, אלא מטרתה להיות שפה נוספת לכל אדם. היא נועדה להיות שפה בין־לאומית וניטרלית. בבסיסה של השפה עומדים הערכים של כבוד לזולת, קבלת האחר וביטול מעמדות חברתיים בין כל דובריה (למשל בצרפתית נהוג לפנות לאדם ממעמד גבוה בלשון רבים ולא בלשון יחיד, אך בשפת האספרנטו הפנייה היא אחידה).

* אל־שאמי, ט' (2022). "אספרנטו... שפת שלום בין־לאומית מאחדת או שפה שמטרתה לשלוט? אינדיפנדנט ערביה. (המאמר בערבית) אספרנטו: השפה הבין־לאומית, אתר האגודה הבין־לאומית לאספרנטו.

לפניכם המאפיינים הלשוניים העיקריים של שפת האספרנטו:

- השפה כוללת 500 מילים בסיסיות, שמהן ניתן ליצור יותר מ-5,000 מילים תקינות (לכן בדרך כלל ניתן להתחיל לכתוב ולדבר בה כעבור שבועיים-שלושה בלבד מתחילת תהליך למידת השפה).
- השפה בנויה מ-16 כללים דקדוקיים בלבד (לשם השוואה, בעברית מספר הכללים גדול בהרבה).
- צורת הפנייה לזכר או לנקבה היא זהה.
- ההגייה חד-משמעית וברורה: לכל אות יש צליל אחד בלבד שאינו משתנה.
- כל האותיות שנכתבות תמיד מבוטאות.
- צורות הפועל משתנות בהתאם לזמן בלבד, אך לא בהתאם לגוף. לדוגמה, בעברית אומרים: "אני למדתי" ו-"הוא למד", ואילו באספרנטו אומרים: mi lernis ו-li lernis. ראו דוגמאות נוספות בטבלה שלפניכם.

הפועל באספרנטו	הפועל בעברית	גוף	זמן
lernis	למדתי	אני (mi)	עבר
lernis	למד/למדה	הוא (li) / היא (ŝi)	
lernis	למדנו	אנחנו (ni)	
lernis	למדו	הם/הן (ili)	
lernos	אלמד	אני (mi)	עתיד
lernos	ילמד/תלמד	הוא (li) / היא (ŝi)	
lernos	נלמד	אנחנו (ni)	
lernos	ילמדו	הם/הן (ili)	

האם ידעתם שאפשר למצוא בטבע פתרונות לבעיות שאיתן מתמודדים בני האדם? על הנושא המרתק הזה תוכלו לקרוא בטקסט שלפניכם.

חיקוי הטבע בשירות האדם

מעובד על-ידי מאמר מאת מיכל טופז, מאמר מאת דניאלה אפלבלט ומאמר מאת ארז גרטי*

בתחום מדעי הטבע יש ענף שבו החוקרים לומדים מהטבע ומחקים אותו לטובת האדם. ענף זה נקרא **ביומימיקרי** (ביו = חיים, מימיקרי = חיקוי), והוא מבוסס על רעיון פשוט: בעלי החיים והצמחים, המכונים על ידי החוקרים "מהנדסי הטבע", מצאו זה מכבר פתרונות לבעיות שניצבו בפניהם בטבע; חלק מהבעיות האלה דומות לבעיות שעיינו מתמודדים בני האדם, ולכן הם יכולים לחקות את הפתרונות האלה ולהתאים אותם לצורכיהם. החוקרים בענף זה מבקשים להחליף את הגישה המתמקדת בשימוש של בני האדם במשאבי הטבע ובניצולם, בגישה המתמקדת בהתבוננות של בני האדם בטבע ובלמידה ממנו.

איור 1: מסרטוטיו של לאונרדו דה וינצ'י עבור "מכונות מעופפות"

אחד הממציאים הראשונים אשר רתם את הטבע לטובת המצאותיו היה האומן, הממציא והמדען **לאונרדו דה וינצ'י** (1452–1519). לאונרדו דה וינצ'י ניסה לענות על השאלה "איך עפות ציפורים?", ולשם כך הוא ביצע תצפיות רבות על הדרך שבה הציפורים מאזנות את עצמן באמצעות כנפיהן וזנבן. על סמך מחקרו ובזכות הכישרון האומנותי שלו, הוא סרטט דגמים מפורטים של "מכונות מעופפות". אומנם ניסיונותיו של לאונרדו דה וינצ'י לא הובילו לבניית כלי תעופה באותה תקופה, אך הוא הניח את היסוד לביומימיקרי. בעקבותיו, תחומים רבים כמו למשל רפואה, תחבורה, ספורט ואדריכלות, שואבים השראה מהטבע כדי לפתח מכשירים מתוחכמים, חומרים חדשים ועוד.

* טופז, מ' (2012). ביומימיקרי: חדשנות בהשראת הטבע. חיות וחברה, גיליון 46. אפלבלט, ד' (2019). החקיינות שמרפאת מחלות. מכון דוידסון: הזרוע החינוכית של מכון ויצמן למדע. גרטי, א' (2019). חקיינות בשירות הספורט. מכון דוידסון: הזרוע החינוכית של מכון ויצמן למדע.

תמונה 1: יתושה עוקצת בן אדם

20 אחד מהפיתוחים בענף הביומימיקרי בתחום הרפואה נולד בהשראת עקיצות של יתושים. חוקרים הבינו שאף על פי שהעקיצה גורמת לנו לפעמים תחושת גירוד עזה, ברגע העקיצה עצמו בדרך כלל איננו חשים דבר. היתושות, שהן אלה ששואבות דם מבני האדם, עושות זאת באמצעות החדרה לעורנו של חדק דקיק (איבר דמוי צינור המשמש להשגת מזון). החוקרים רצו להבין – איך ייתכן שחדירת החדק של היתושה אינה גורמת לנו לכאב?

שאלה זו נחקרה במטרה לחקות את פעולת העקיצה של היתושה ולייצר מחטים עדינות ובלתי מורגשות. החוקרים מצאו, שכאשר היתושה שואבת דם, החדק הזעיר שלה חודר לעור בתנועה עדינה פנימה והחוצה. בעקבות זאת פיתחו החוקרים מחטים זעירות הזרות בגודלן, בקוטרן ובמהירות השאיבה שלהן לחדק היתושה. הפיתוח החדשני מסייע לבצע בדיקות שונות תוך הפחתת הכאב, למשל בדיקות דם חוזרות ונשנות למדידת רמות הסוכר אצל חולי סוכרת.

גם פיתוחים בעולם הספורט שואבים השראה מהטבע. 35 ההשראה לבחירת החומרים ולעיצוב של הציוד והביגוד הספורטיבי מגיעה לא פעם מהתבוננות באופן שבו תכונות של בעלי חיים בטבע משפרות את סיכוייהם לשרוד.

לדוגמה, הברדלס הוא היצור היבשתי המהיר בעולם, וזאת, בין היתר, בזכות השימוש שהוא עושה בציפורניו. כשהברדלס רץ, הוא נועץ את ציפורניו השלופות באדמה וכך משיג אחיזה טובה בקרקע ויכול לנתר קדימה. אותו רעיון מיושם בנעלי ה"פקקים" בכדורגל – נעליים שבסוליותיהן יש בליטות דמויות פקקים, שתפקידן לשפר את אחיזה של הנעליים בכר הדשא. חברת נעליים מובילה הצעידה את הרעיון צעד נוסף קדימה, כאשר פיתחה עבור אצנים מקצועיים נעלי ריצה עם להבים קטנים וחדים. הלהבים דומים יותר לציפורני הברדלס מהפקקים, והם מעניקים אחיזת קרקע טובה יותר. בעידן שלנו, שבו הטכנולוגיה מתפתחת במהירות, אנו צפויים להיות עדים לתגליות ולהמצאות מרתקות נוספות, בזכות ההתבוננות של החוקרים והממציאים בטבע וניסיונם לחקות אותו. 50

תמונה 2: ברדלס נועץ את ציפורניו באדמה בשעת ריצה

מלמדים ילדים מושגים פיננסיים

מעובד על-פי כתבה מאת ארגון "פעמונים"*

מבוגרים רבים נוטים לראות בכסף נושא מורכב, העלול לגרום לילדים דאגות מיותרות. אולם אנחנו בארגון "פעמונים"³ מעודדים את ההורים לדבר עם ילדיהם על כסף, מתוך מחשבה שידע ומודעות הנרכשים בגיל צעיר ישפרו את היכולת של הילדים לנהל את כספם בתבונה בעתיד. בטבלה שלפניכם מוצגות המלצות להורים כיצד להדריך את ילדיהם בנושאים פיננסיים⁴.

* ארגון "פעמונים" (2020). מלמדים ילדים מושגים פיננסיים. © כל הזכויות שמורות לפעמונים
³ "פעמונים" הוא ארגון ללא כוונת רווח, המסייע למשפחות בכלכלת משק הבית.
⁴ נושאים פיננסיים הם נושאים הקשורים לכספים.

עד סיום כיתה י"ב	עד סיום כיתה ט	עד סיום כיתה ו	עד סיום כיתה ד	עד סיום כיתה א	
עודדו את ילדיכם לעבוד, ולמדו אותם לאילו זכויות הם זכאים וכיצד עליהם לדרוש אותן.	הגדילו את דמי הכיס של ילדיכם ושוחחו איתם על סוגי ההוצאות שאפשר לממן באמצעותם.	למדו את ילדיכם להגדיר סדרי עדיפויות בנוגע לדברים שהם רוצים לקנות.	תנו לילדיכם דמי כיס והגדירו להם למה הם משמשים.	למדו את ילדיכם לבחור מוצר אחד ולוותר על מוצר אחר. הנחילו להם הרגלים של חיסכון בחשמל ובמים.	ניהול תקציב
	למדו את ילדיכם מונחים בנקאיים, כגון: ריבית, הלוואה ומשכנתה, והסבירו להם מה הוא ביטוח וכיצד הוא מגן עלינו.	למדו את ילדיכם מה הם ההבדלים בין אמצעי התשלום השונים, ומה הם היתרונות והחסרונות של כל אחד מהם.	הסבירו לילדיכם מה הוא בנק.	הסבירו לילדיכם מה הוא כסף ולמה הוא משמש.	בנקאות וביטוח
דברו עם ילדיכם על קניות בטוחות במרשתת (באינטרנט).	הסבירו לילדיכם כיצד אפשר לחסוך בקניות (בגדים, מתנות, בילויים וכדומה).	הסבירו לילדיכם כיצד משווים בין מחירים וכיצד מרכזי הקניות מעודדים אותנו לקנות.	הכינו רשימת קניות עם ילדיכם וצאו לקנות יחד. הסבירו לילדיכם מה היא המטרה של הפרסומות.		צרכנות נכונה
	הכפילו את סכום הכסף שחסכו ילדיכם ולמדו אותם מה היא חשיבות החיסכון.	חשבו עם ילדיכם למי כדאי לתרום חלק מהכסף שהם חסכו.	הגדירו עם ילדיכם מטרה לחיסכון.		חיסכון

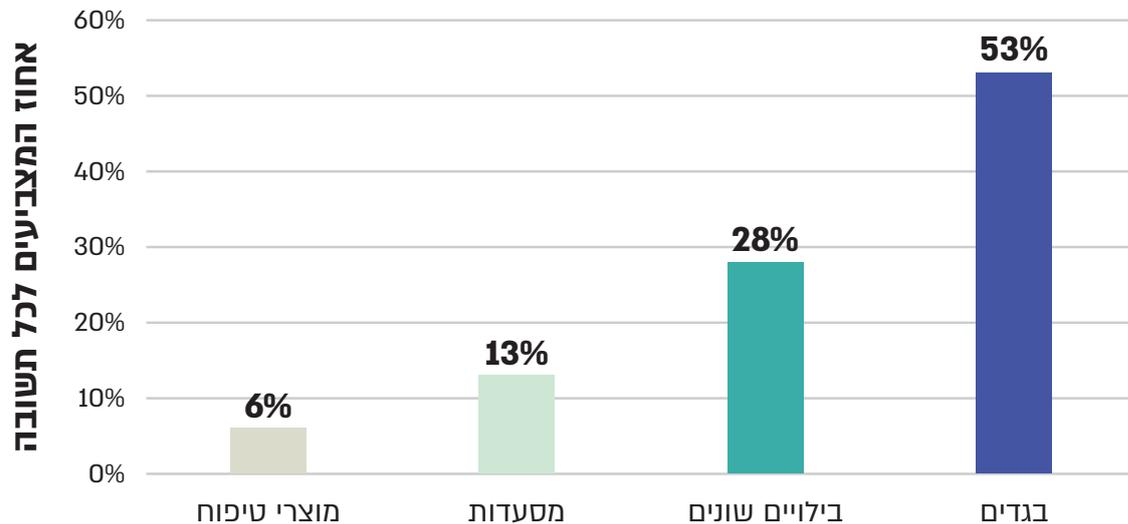
באתר אינטרנט לבני נוער נערך סקר, ובו שאלו את הגולשים על הרגלי הצריכה שלהם. לפניכם כתבה שפורסמה באתר בעקבות תוצאות הסקר.

סקר הרגלי צריכה

מעובד על־ידי כתבה מאת נועם רואקי*

בשבוע שעבר החלטנו לבדוק את הרגלי הצריכה של בני הנוער. העלינו סקר לאתר, ואתם הצבעתם ושיתפתם אותנו בהרגלים שלכם. תודה רבה לכל המשתתפים! הינה התוצאות של אחת מהשאלות בסקר:

על מה אתם מוציאים את רוב כספכם?

תוצאות הסקר מראות ש־53% מהמשתתפים מבזבזים את רוב כספם על בגדים. 28% מוציאים את רוב כספם על בילויים שונים, 13% מבזבזים את כספם בעיקר במסעדות, ואילו 6% מפזרים את רוב כספם על מוצרי טיפוח.

* רואקי, נ' (2019). 53% מבני הנוער מבזבזים את רוב הכסף על בגדים. אתר הנוער "פרוגי". © כל הזכויות שמורות לפרוגי

התמונה בעמוד 2 מ־Wikipedia; שאר התמונות והאיורים מ־shutterstock.com.

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי הזכויות לצורך שימוש בחומרים המופיעים בקובץ זה. לגבי תכנים שבעליהם לא אותרו, השימוש נעשה על פי סעיף 27 לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007. אם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומרים המופיעים בקובץ זה, הינכם מוזמנים לפנות באמצעות הדואר האלקטרוני לכתובת rama@education.gov.il.

חברת טקסטים 6911 בעברית

לכיתה ט

כל הזכויות שמורות למדינת ישראל, משרד החינוך, ראמ"ה. השימוש במסמך זה, לרבות הפריטים שבו, מוגבל למטרות לימוד אישיות בלבד או להוראה ולבחינה על ידי מוסד חינוך בלבד, לפי הרשאה מפורשת למוסד חינוך באתר ראמ"ה. זכויות השימוש אינן ניתנות להעברה. חל איסור מפורש לכל שימוש מסחרי וכן לכל מטרה אחרת שאינה מסחרית. אין להעתיק, להפיץ, לעבד, להציג, לשכפל, לפרסם, להנפיק רישיון, ליצור עבודות נגזרות בין על ידי המשתמש ובין באמצעות אחר לכל מטרה או למכור פריט מפרטי המידע, התוכן, המוצרים או השירותים שמקורם במסמך זה. תוכן המבנים, לרבות טקסט, תוכנה, תמונות, גרפיקה וכל חומר אחר המוכלל במסמך זה, מוגן על ידי זכויות יוצרים, סימני מסחר, פטנטים או זכויות יוצרים וקניין רוחני אחרות, ועל פי כל דין; כל זכות שאינה ניתנת במסמך זה במפורש, דינה כזכות שמורה.